

iBit

Illes Balears
innovació
tecnològica

El ciberassetjament entre els joves.
Característiques i impacte del cyberbullying entre l'alumnat d'ESO de
les Illes Balears.

Resum executiu

Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació
Grup d'investigació Educació i ciutadania
Grup d'investigació en Psicologia del desenvolupament i l'educació

PLAN
AVANZA

Universitat de les
Illes Balears

Nota

El ciberassetjament entre el joves correspon al número 4 de la col·lecció Ibitàcoles. **Ibitàcoles** és la línia editorial de la Fundació iBit, a través de la qual pretén difondre coneixement sobre els usos de les TIC i sobre com es dibuixa el camí cap a la Societat de la Informació i el Coneixement en diferents sectors i àmbits socials. S'editen des de l'OBSI, **Observatori Balear de la Societat de la Informació**, i pretenen ser un material de consulta, anàlisi i difusió a la nostra Comunitat.

La **Fundació iBit**, seguint el seu objectiu d'acostar la Societat de la Informació a la societat balear, ha portat endavant l'edició d'aquest llibre. Aquest treball, s'emmarca dins l'acord de col·laboració entre la Fundació iBit i la UIB per dur a terme propostes d'alfabetització digital adreçades a fomentar l'ús segur, responsable i educativament rellevant d'Internet entre els ciutadans de les Illes Balears, en especial entre els menors i la gent gran, dins l'actuació 4 “**Alfabetització digital a través d'associacions ciutadanes i agències de desenvolupament local**” de l'addenda Ciudanía Digital 2007 del **Pla Avanza**.

Índex de contingut

1. Presentació de l'estudi.....	3
2. Mètode.....	4
3. Principals resultats.....	4
3.1. Característiques de la mostra.....	4
3.2. Equipament d'Internet i mòbil de què es disposa.....	5
3.3. Coneixement de situacions de ciberassetjament a alumnes del seu centre escolar.....	6
3.4. Víctimes de ciberassetjament.....	7
3.5. Diferències de gènere.....	7
3.6. Diferències segons el lloc de naixement.....	7
3.7. Diferències segons l'autoconcepte com a estudiant.....	8
3.8. Reaccions davant el patiment de situacions de ciberassetjament.....	8
3.9. Ajuda rebuda davant el patiment de ciberassetjament i coneixement dels causants.....	9
3.10. Causants de ciberassetjament.....	10
3.11. Causes adduïdes per fer ciberassetjament.....	10

1. Presentació de l'estudi

Tot i que l'impacte social d'altres riscos associats a l'ús de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) per part dels menors sigui més gran, la recerca mostra que el cyberbullying constitueix el perill més freqüent (Internet Safety Technical Task Force, 2008). Que els menors s'infligeixin, de forma deliberada i reiterada, danys i molèsties a través del telèfon mòbil i Internet, ha esdevingut una pràctica perillosa que cal encarar si es vol que la xarxa sigui un entorn amigable i educatiu. I per això s'ha realitzat el projecte El cyberbullying entre els joves; un projecte que té per finalitat esbrinar la incidència, el tipus i les característiques generals del fenomen del ciberassetjament entre l'alumnat de l'Educació Secundària Obligatòria (ESO) de les Illes Balears. Alguns dels principals aspectes esbrinats en aquest projecte són:

- Disponibilitat o accessibilitat a Internet i al mòbil.
- Accés a Internet des de casa i des d'altres indrets.
- Temps que fa que tenen connexió a Internet des de casa.
- Indret de casa on està situat l'ordinador amb accés a Internet.
- Disponibilitat de mòbil.
- Edat a la qual es pot disposar del primer mòbil.

- Incidència i caracterització del ciberassetjament entre l'alumnat d'ESO.

La perspectiva del testimoni.

Agressions que coneixen. Tipus d'agressions i freqüència emprant el telèfon mòbil, missatges de text, correu electrònic, xats, Messenger, xarxes socials, altres webs.

- Incidència i caracterització del ciberassetjament entre l'alumnat d'ESO.

La perspectiva de la víctima.

Agressions que han patit. Tipus d'agressions sofertes i freqüència emprant el telèfon mòbil, missatges de text, correu electrònic, xats, Messenger, xarxes socials, altres webs.

- Incidència i caracterització del ciberassetjament entre l'alumnat d'ESO.

La perspectiva de l'agressor.

Agressions infligides. Tipus d'agressions infligides i freqüència emprant el telèfon mòbil, missatges de text, correu electrònic, xats, Messenger, xarxes socials, altres webs.

Des de que va començar l'estudi fins ara, l'equip del Grup de Recerca que ha dut a terme l'estudi està elaborant una **Guia Didàctica** per facilitar la intervenció educativa en aquest àmbit. Així, aquesta guia ha de servir com a assessorament per a pares, mares, professionals de l'educació i a la societat en general amb l'objectiu de fer front a aquest problema.

2. Mètode

Per a poder assolir la finalitat del projecte es va elaborar el qüestionari Ciberassetjament escolar Illes Balears que consta de 56 preguntes. L'enquesta es va aplicar els mesos de gener i febrer de 2009 a una mostra de l'alumnat d'Educació Secundària Obligatòria (ESO) de les Balears (població total: 39.767 alumnes d'ESO)¹. La mostra fou de 1.826 alumnes de 22 centres: 13 de públics i 9 de concertats. S'enquestaren 1.318 menors de Mallorca, 153 de Menorca, 274 d'Eivissa i 81 de Formentera.

3. Principals resultats

3.1. Característiques de la mostra

El sistema escolar de les Balears acull un elevat percentatge d'alumnat estranger. Segons dades del Ministerio de Educación (2009), en el curs 2008-2009 a les Balears hi havia 39.767 alumnes matriculats a l'Educació Secundària Obligatòria (ESO), 7.408 dels quals eren estrangers; això suposa el 186%. Aquesta característica del sistema escolar balear queda reflectida en els resultats de l'enquesta: només el 77,2% dels enquestats afirma haver nascut a les Balears; el 8% ho va fer en una altra comunitat autònoma d'Espanya i el 14,8% a l'estranger. El 65% de l'alumnat d'ESO afirma treure unes notes acadèmiques iguals a la majoria de la classe; el 18% diu que les treu millors i el 17%

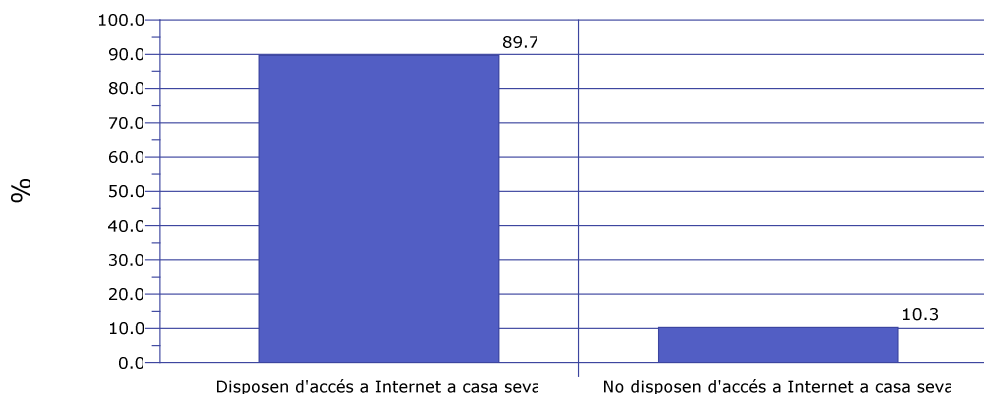
¹ Font: Ministerio de Educación (2009)

pitjors.

3.2. Equipament d'Internet i mòbil de què es disposa

La immensa majoria de l'alumnat d'ESO de les Balears (el 89,7%) disposa d'accés a Internet des de casa seva². Aquesta accessibilitat, però, és considerablement superior entre els nascuts a les Balears (hi té accés el 92,3%) que entre els qui ho han fet a l'estranger (el percentatge baixa al 78,4%) o a la resta de l'Espanya (84,8%). L'espai de la llar on es troba situat l'ordinador des del qual es connecten a Internet és la pròpia habitació; així ho fa el 47,4%. Aquest percentatge és considerablement superior a l'obtingut l'any 2007 amb l'alumnat de primària i primer cicle d'ESO; aleshores només el 29,3% digué que tenia accés a Internet des de la pròpia habitació (Sureda, Mut, Comas et. al., 2008). El percentatge dels qui disposen de telèfon mòbil és del 92%³ per al conjunt de l'alumnat. Aquest percentatge baixa al 87'6% entre els nascuts a l'estranger mentre que entre els qui ho han fet en altres comunitats d'Espanya és del 94'4%.

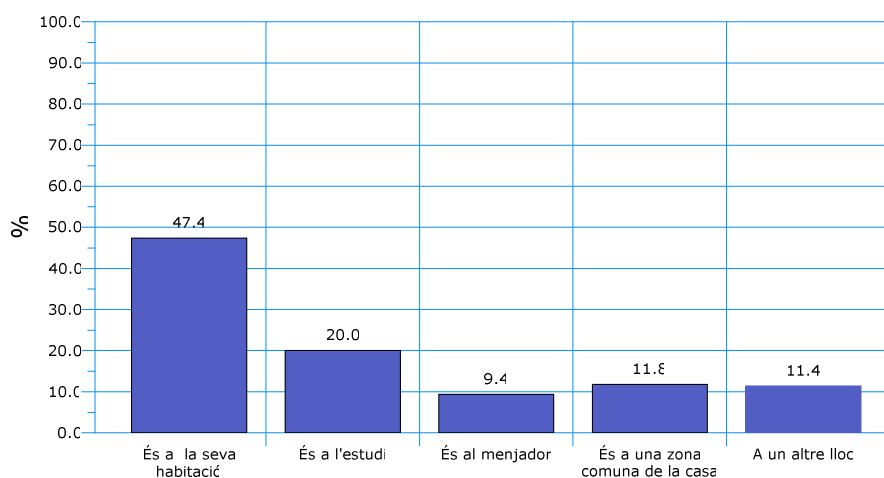
Percentatge d'alumnes que disposen d'accés a Internet des de casa seva

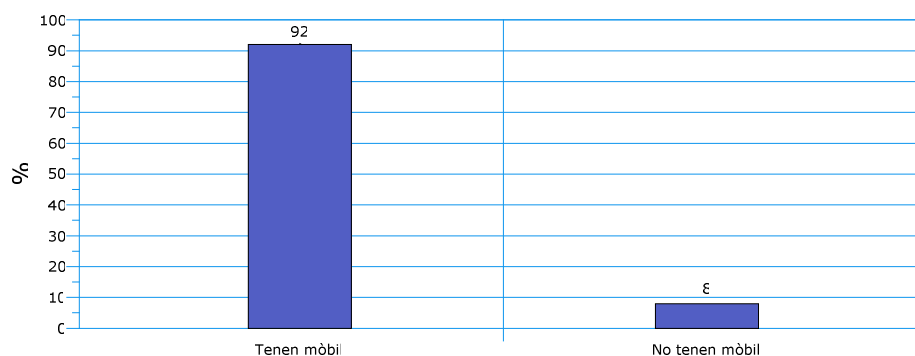
2 Cal remarcar que estudis anteriors (Sureda, Mut, Comas et al., 2008), amb dades obtingudes l'any 2007, assenyalen que els percentatges d'alumnes de primària i primer cicle d'ESO que disposaven d'accés a Internet a casa seva era del 75,8%. El percentatge dels del segon cicle d'ESO ja aleshores arribava al 91,8 (Sureda, Comas, Morey, Mut et al., 2008).

3 L'any 2007 el percentatge d'alumnes de primària i primer cicle d'ESO que disposaven de telèfon mòbil era del 91'8%. El percentatge dels del segon cicle d'ESO arribava al 95'2% (Sureda, Mut, Comas et al., 2008; Sureda, Comas, Morey, Mut et al., 2008)

Lloc de la llar on està situat l'ordinador des del qual es connecten a Internet.

Disponibilitat de mòbil

3.3. Coneixement de situacions de ciberassetjament a alumnes del seu centre escolar.

Els comportaments de ciberassetjament més freqüents (aquells que un major percentatge dels enquestats afirmen que en coneixen diversos casos) són:

- Burles a través de xarxes socials (El 29'3% afirma conèixer-ne diversos casos)
- Suplantar la personalitat a un xat (23'6%)
- Exclusió a xarxes socials (23'1%)
- Insults a través de xarxes socials (18'4%)
- Amenaces a través de xarxes socials (16'1%)

Les xarxes socials i els xats apareixen com els indrets virtuals on es produeixen més casos de ciberassetjament; els percentatges d'enquestats que afirmen conèixer casos d'assetjament a través de les xarxes o del xat són considerablement superiors als assenyalats amb altres mitjans. Si s'accepta la

divisió entre mitjans més individuals (cridades de mòbil, sms, correus electrònics), d'aquells més col·lectius (xat, Messenger, xarxes socials), ens trobem que en aquests darrers, els de caràcter més col·lectiu, es donen índexs més alts de cyberbullying. Cal també recordar la gran popularitat entre els menors de les xarxes socials. A Balears, entre les 4 webs més visitades pels alumnes del segon cicle de l'ESO hi ha fotolog, youtube i Infobaleary (Sureda, Comas, Morey, 2008).

3.4. Víctimes de ciberassetjament

On s'ha de posar el llistó per mesurar la incidència del cyberbullying entre l'alumnat? Evidentment, les dades són considerablement diferents si ens referim als al·lots i al·lotes que afirmen que han sofert assetjament en línia, independentment de la freqüència amb què l'han patit, o si ens fixam en aquells i aquelles que diuen que són víctimes d'aquests comportaments de forma continuada (una o diverses vegades cada setmana). Convé, docs, diferenciar molt bé ambdues situacions i tenir present que la repetició, el fet de no tractar-se d'un comportament aïllat, és un dels aspectes fonamentals per definir el cyberbullying. Si observam aquelles situacions patides en alguna ocasió (independentment de la freqüència), es veu que el percentatge més elevat (fins el 23,7%) correspon als qui diuen que a través del Messenger els han insultats. El segon percentatge més alt (23,4%) correspon als qui afirmen que, també a través del Messenger, algú ha suplantat la seva identitat. Amb valors superiors al 10%, a part dels assenyalats, només hi ha els que diuen que els han suplantat la identitat a través d'un xat (10,5%). Més amunt del 7% hi ha: insult a través d'un xat (9,7%), difondre rumors a través d'una xarxa social (7,4%), amenaces a través del Messenger (7,3%), burles a través del telèfon (7,7%) i, finalment, insults a través d'una xarxa social (7,6%).

3.5. Diferències de gènere

D'acord amb aquests resultats hi ha diferències entre homes i dones en la freqüència en què es produeix l'agressió, amb una propensió de les dones a ser intimades i els homes assetjats (Parés Soliva, 2007): en la primera conducta el comportament hostil té un principi i un final; s'inicia quan s'amenaça i s'acaba quan es rep el missatge, ja sigui a través de l'ordinador o el mòbil. En canvi, en l'assetjament ens referim a aquelles conductes on hi ha una situació hostil inicial envers la víctima i es repeteix al llarg del temps.

3.6. Diferències segons el lloc de naixement

Aquests resultats ens fan pensar que ser immigrant no es pot considerar com un factor que augmenti les possibilitats de ser víctima de cyberbullying. Potser hi ha aspectes personals físics (ser poc atractiu, sobrepès, vestimenta etc.), i sobretot psicològics (baixa autoestima, poques capacitats socials, tendència a l'aïllament, etc.), que actuen com a «factors de risc» augmentant de forma més directa les possibilitats de ser víctima de cyberbullying. Cal, però, tenir present, com es comenta a l'informe del Defensor del Poble - UNICEF (2006) en relació amb el bullying, que totes aquestes dades són

tendències subjectes al canvi i no característiques fixes del fenomen.

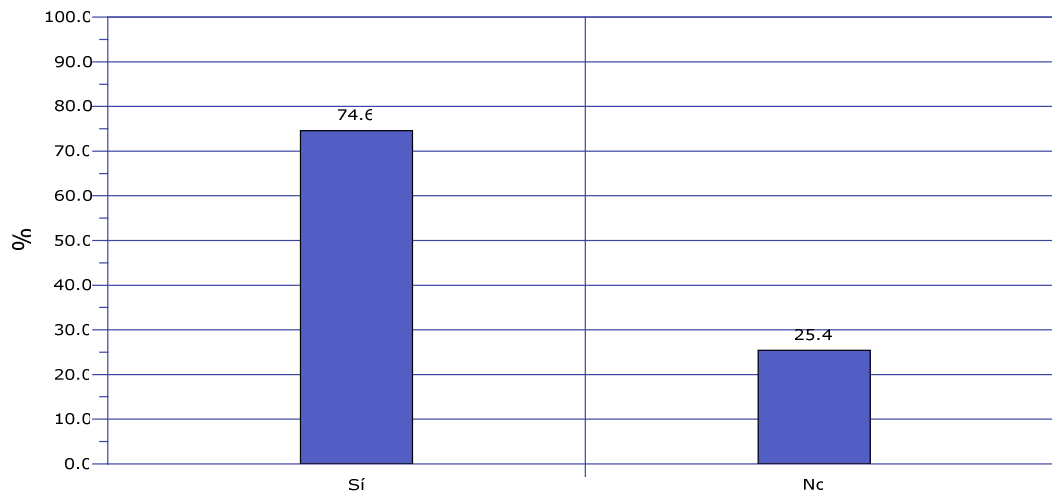
3.7. Diferències segons l'autoconcepte com a estudiant

Els percentatges més elevats d'alumnes víctimes de cyberbullying es donen entre aquells que afirmen que treuen notes pitjors. Això passa, per exemple, en el cas dels nou comportaments de malifetes realitzades, com a mínim en alguna ocasió, mitjançant el telèfon mòbil, cinc de les sis de les realitzades a través del correu electrònic (el percentatge més elevat del sisè comportament sofert es dona entre l'alumnat que diu que treu notes millors), totes les realitzades a través del xat, xarxes socials i webs i a tres de les cinc de les realitzades a través del Messenger (els percentatges més elevats d'alumnes que pateixen els altres dos comportaments es dona entre aquells que diuen que treuen notes millors que la majoria de la classe).

3.8. Reaccions davant el patiment de situacions de ciberassetjament

El 32% de les víctimes afirma que no ha fet res davant una situació de ciberassetjament. Entre els qui diuen que no ho han comunicat a ningú (el 25,4%), hi ha un percentatge important (44%) que afirma que no ho ha fet perquè creu que «és una cosa que no té importància». Aquest tipus de reacció reforça la invisibilitat que en general tenen els comportaments agressius entre iguals; si bé els companys en coneixen l'existència, segueix sent un problema inexistent per als adults. Respecte del fet que el 20,6% manifesti «que és un afer que he d'arreglar tot/a sol/a», cal dir que coincidim amb aquells autors que consideren el bullying i el ciberassetjament com un problema grupal, amb implicacions socials (Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Osterman, Kaukiainen, 1996). Respecte amb qui es comenta la situació de patiment de cyberbullying, com calia esperar en aquesta edat, els amics i amigues apareixen com els principals destinataris de les confidències. Els pares i les mares són el destinatari més citat en segon lloc; les mares —això ja s'havia observat en altres treballs realitzats a les Balears (GIPDE, 2000)— són el principal referent dels joves a l'hora de fer confidències.

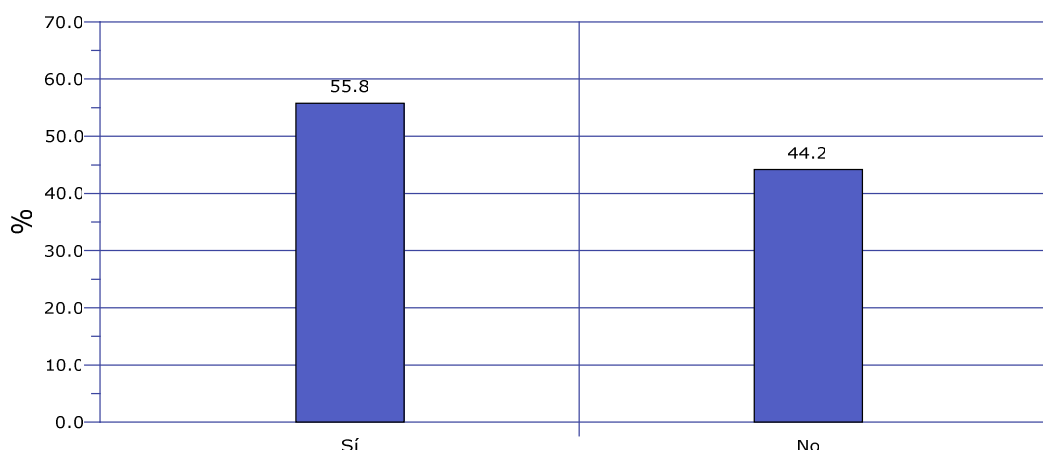
Percentatges de les víctimes de ciberassetjament que afirmen que han comentat amb algú, o mantingut en secret, el fet de patir cyberbullying.

3.9. Ajuda rebuda davant el patiment de ciberassetjament i coneixement dels causants

Els amics són els qui més intervenen a l'hora d'ajudar les víctimes de cyberbullying. Un 50,5% manifesta que un amic o amiga el va ajudar i un 18,6% que va trobar suport en un company. Per altra banda, és també destacable l'escassa participació dels pares i mares (només el 15% diu que hi va intervenir algun familiar) i del professorat (7,4%). Aquestes dades mostren, una vegada més, la importància dels iguals en aquest període d'edat; quan tenen problemes a Internet els amaguen als pares i mares i només quan els casos són molt greus els ho conten; tracten de resoldre els problemes ells mateixos o amb els seus iguals (Garitaonandia, Garmendia, 2008).

Percentatges de les víctimes de ciberassetjament que coneixen els autors.

3.10. Causants de ciberassetjament

Només són dos els comportaments de ciberassetjament que un percentatge superior al 10% dels enquestats diu que ha realitzat de forma ocasional: insultar a través del Messenger (12,9%) i burlar-se, també a través del Messenger (11,2%). Amb percentatges superiors al 5% hi ha: insultar i burlar-se a través del telèfon mòbil (5,1 i 8,4%, respectivament), suplantar la identitat i excloure en l'entorn del Messenger (8,3% i 6,4%). Aquests dos darrers comportaments són els únics amb un percentatge superior a l'u per cent dels qui diuen que ho fan una o diverses vegades cada setmana (1,2% excloure i 1,1% suplantar la identitat). Els causants de ciberassetjament són, majoritàriament, els al·lots: en tots els comportaments analitzats (34) els percentatges dels al·lots que diuen que els han dut a terme, tant en una o diverses ocasions com de forma continuada (una o diverses vegades cada setmana), són sempre superiors als de les al·lotes. A més: les diferències són estadísticament significatives en gairebé tots els casos.

3.11. Causes adduïdes per fer ciberassetjament

Novament es constata que és amb el suport del grup quan es fan més aquests comportaments transgressors («sol i avorrit» és assenyalat pel 10,2% i «avorrit i amb companys» ho és pel 23,1%). No tenir res a fer, l'avorriment, apareix com una situació que facilita la transgressió. Un elevat percentatge dels enquestats (56,9%) diu que l'agressió és una resposta a una provocació prèvia. Es constata, tal com marca la investigació prèvia, que els joves responen més agressivament quan entenen que la molèstia causada per un altre té una mala intenció clara. Més de la meitat dels agressors manifesten que s'identifiquen més prest o més tard, la qual cosa provoca indefensió a la víctima. El 27,1% diu que no s'identifica i, en principi, poden ser els casos que més indefensió generin en la mesura que la víctima no sap cap on ha de dirigir la seva resposta.